ផ្នែកទី១

ឧត្តិករណ៍ផ្សេងៗបញ្ជាក់ថា កម្ពុជាក្រោម ឬ កូសាំងស៊ីន ជាទឹកដីរបស់ខ្មែរ

ជំពូក១

ទស្សិករណ៍ផ្នែកលើ សិល្បៈ និង អារ្យធម៌

នៅក្នុងសតវត្សទី៩ ប្រទេសកម្ពុជាបានចេញផុតពីអាណាធិបតេយ្យ និងរំដោះរួចពីនឹមជ្វា ។ ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២បានបង្កើតរាជាណាចក្រកម្ពុជាឡើង ដោយព្រះអង្គបានបង្រួបបង្រួមនគរចេន-ឡាដីគោក និងចេន-ឡាដែនទឹក ឲ្យបានឯកភាពជាប្រទេសមួយដូចដើមវិញ ។ គឺចាប់ពីពេលនោះហើយ ដែលភាពរុងរឿងចិញ្ចែចរបស់ខ្មែរផ្តើមឡើង ។

ស្របពេលគ្នានឹងការបង្រួបបង្រួមប្រទេសឲ្យមានឯកភាពឡើងវិញ សិល្បៈរបស់ខ្មែរក៏បានតាក់តែងខ្លួនជាថ្មីឡើងដែរ ។ មហិទ្ធិរិទ្ធរបស់ខ្មែរបានឡើងដល់កំពូល ក្នុងសម័យព្រះបាទសុរិយាវរ្ម័នទី២ កសាងអង្គរវត្ត ។ ព្រះសុរិយាវរ្ម័នទី២ថែមទាំងបានពង្រីកនគរ ដឹកនាំចំបាំងតទល់នឹងពួកដៃវៀត ប្រកបដោយជោគជ័យទៀតផង ។ សក្ខីកម្មនៃមហិទ្ធិរិទ្ធបានបញ្ជាក់ឡើងដោយចំបាំងពង្រីកនគរនេះបានម៉្យាង និងដោយការកសាងប្រាសាទនោះម៉្យាងទៀត ។ គឺដូច្នេះហើយទើបស្ទើរតែនៅគ្រប់តំបន់នៃអតីតរាជាណាចក្រកម្ពុជា គេប្រទះឃើញតែប្រាសាទ រមនីយដ្ឋាននានាដែលខ្លះមានសោភ័ណភាពគួរគយគន់ ស្រដៀងគ្នានឹងប្រាសាទខ្លះក្នុងបណ្តាប្រាសាទសម័យអង្គរដែរ ។

កម្ពុជាក្រោម ដោយហេតុថាដែនដីនេះ ជាដីសំបូរដោយភោគទ្រព្យធម្មជាតិ និងជាអាណាចក្រចាស់មួយរបស់ខ្មែរ ក៏បរិបូណ៌ដោយប្រាសាទរមណីយដ្ឋាន បូជនីយដ្ឋាន ដែលមានលំអលក្ខណៈមិនចាញ់ឬខុសពីស្ថាបត្យកម្មរបស់ខ្មែរនៅនាកម្ពុជាកណ្តាលនេះប៉ុន្មានឡើយ ។ បើគេដើរកាត់កម្ពុជាក្រោមដ៏ធំធេង នោះគេនឹងឃើញតែប្រាសាទ ឃើញតែសីលាចារឹក ឃើញតែបដិមាករ ឃើញតែបូជនីយដ្ឋានរបស់ខ្មែរ ។

ប្រវត្តិវិទូដ៏ល្បីៗជាច្រើនបានឲ្យសេចក្តីសន្និដ្ឋានថា កូសាំងស៊ីនគឺពិតជាអាណាខេត្តចាស់មួយរបស់កម្ពុជាដែនសមុទ្រ (Cambodge maritime) ។

កំណើតជាខ្មែរ ជាខ្មែរក្រោម (ដែលឥឡូវត្រូវគេបំភ្លៃហៅថា យួនមានដើមកំណើតខ្មែរ) មានសាសនា វប្បធម៌ អារ្យធម៌ និងទំនៀមទំលាប់ដូចយើងកម្ពុជាក-

ណ្តាលនេះដែរ ។

ដើម្បីជាសក្ខីភាពដល់និក្ខេបបទ «កូសាំងស៊ីនជាដែនដីរបស់ខ្មែរ...ត្រូវប្រគល់ឲ្យខ្មែរវិញ» យើងនឹងនាំអស់លោកមិត្តអ្នកអាន ឲ្យពិនិត្យជាមួយយើងនូវតឹកតាងនានាដូចតទៅ ៖

១
សក្ការៈវត្ថុនៅកូសាំងស៊ីន

នៅពាសពេញដែនដីកម្ពុជាក្រោម ឬ កូសាំងស៊ីន យើងបានជួបប្រទះ ជួនកាលបដិមាករព្រះពុទ្ធ ជួនកាលរូបព្រះសិវៈ ជួនកាលទៀត សិលាចារឹកស្តីពីរឿងស្តេច ឬចែងពីរឿងរាមកេរ្តិ៍ ។ ជាពិសេស យើងឃើញអារាមព្រះសង្ឃខ្មែរ នៅគ្រប់ច្រកល្ហកនៃដែនដីកូសាំងស៊ីននេះតែម្តង ។

ដោយពុំមានលទ្ធភាពគ្រប់គ្រាន់ បណ្តាលមកពីកង្វះឯកសារ យើងសូមលើកយកតែកន្លែងខ្លះ ដែលមានសក្ការៈវត្ថុរបស់ខ្មែរមកបង្ហាញ ។

<u>នៅខាងជើងកៅ-ឡាញ់</u> ៖ មានព្រះពុទ្ធរូបសម័យអង្គរមួយព្រះអង្គធ្វើអំពីឈើ

<u>នៅក្នុងតំបន់ត្រាវិញ និងបាក់លីវ</u> ៖ គេសង្កេតឃើញព្រះវិហារផ្នែកខាងព្រះពុទ្ធសាសនា ជាក្រុមៗ វត្តអារាមទាំងឡាយ ហើយនិងចារឹកថ្មពីរកន្លែងផង ។

<u>នៅខាងក្រោមទន្លេបាសាក់បន្តិច</u> ៖ គឺក្នុងតំបន់មួយចម្ងាយ១០គីឡូម៉ែត្រខាងជើងសុកត្រាំង នៅក្នុងតំបន់នោះ គេឃើញមានកន្លែងតាំងបូរាណវត្ថុជាងម្ភៃកន្លែង និងចម្លាក់សម័យមុនអង្គរមួយផង ។

<u>នៅនួយ-សំ</u> ៖ នៅទីនោះ យើងប្រទះឃើញទេវរូបព្រះសិវៈមួយព្រះអង្គ និងព្រះសុរង្គស្តេចគំលង់ ដែលយើងធ្លាប់ប្រទះឃើញនៅអង្គរវត្តមួយព្រះអង្គផង ។

<u>នៅចន្លោះនួយ-សំ</u> ៖ ប៉ែកខាងត្បូងភ្នំខ្មោបាថេ នៅក្នុងតំបន់ទាំងនេះ យើងឃើញមានចារឹកថ្មបី ដែលសុទ្ធតែចែងអំពីប្រវត្តិរបស់ស្តេច ជាហេតុធ្វើឲ្យយើងសន្និដ្ឋានបានថា តំបន់នេះជា «អគ្រឹង» របស់សន្តតិវង្សមហាក្សត្រកម្ពុជាជំនាន់ដើម

<u>នៅកងថី</u> ៖ ក្នុងតំបន់នេះ យើងឃើញរូបព្រះសិរៈដ៏ល្អប្រណិតមួយព្រះអង្គធ្វើពីទង់ដែង (Bronze) ។

<u>នៅជុំវិញបៀងហ្វា</u> ៖ នៅក្នុងតំបន់នេះ យើងឃើញរូបរបស់ព្រះលក្សណ៍មួយព្រះអង្គ ដែលជាហេតុធ្វើឲ្យយើងយល់ថា រឿងរាមកេរ្តិ៍របស់ខ្មែរ បានសាយភាយទៅក្នុងតំបន់នៃអាណាចក្រខ្មែរផ្នែកខាងក្រោមនេះដែរ ។

<u>នៅខាងត្បូងត្រាវិញ</u> ៖ នៅក្នុងតំបន់នេះ គេឃើញព្រះពុទ្ធរូបជាច្រើនព្រះអង្គ

ដូចជានៅក្នុងតំបន់បាក់លើវ ដែលសំបូរទៅដោយវត្តអារាមនិងព្រះវិហារផ្នែកខាងព្រះពុទ្ធសាសនាដូច្នោះដែរ ។

<u>នៅជ្រោយសាំងហ្សាក</u> ៖ ក្នុងតំបន់នេះ គេឃើញព្រះពុទ្ធរូបមួយព្រះអង្គដែរ ។

<u>សេចក្ដីសន្និដ្ឋាន</u> ៖ យោលទៅលើតឹកតាងទាំងឡាយ ទាក់ទងនឹងសិល្បៈវត្ថុនិងសីលាចារឹកនានា ដែលបានរៀបរាប់រួចមកហើយ យើងអាចធ្វើសេចក្ដីសន្និដ្ឋានបានថា កូសាំងស៊ីន គឺពិតជាអាណាខេត្តចាស់មួយរបស់កម្ពុជាដែនសមុទ្រ (Cambodge maritime) ។

❑

២
ខ្មែរកូសាំងស៊ីន

ក្រោមចំណងជើងថា «ខ្មែរកូសាំងស៊ីន» លោកបារូ (Barrault) បាននិយាយយ៉ាងច្បាស់អំពីស្ថានភាពអារ្យធម៌ និងប្រជាជននៅកម្ពុជាក្រោមដែលមានលក្ខណៈនិងសញ្ជាតិខ្មែរយ៉ាងពិតឥតប្រកែកបាន ។ ដើម្បីជាសក្ខីកម្មចំពោះទល្ហិករណ៍របស់ខ្លួន លោកបារូបាននិយាយដទៃទៀតអំពីភូមិសាស្ត្រ សង្គមសាស្ត្រ សេដ្ឋកិច្ច នយោបាយ និងជាតិពិន្ទុនៃកូសាំងស៊ីន នូវអារ្យធម៌ វប្បធម៌ សិល្បៈដ៏សំបូរផ្សេងៗ ដែលមានទ្រង់ទ្រាយនិងរចនាបទ បេះបិទគ្នានឹងសិល្បៈអង្គរ នៅនាកម្ពុជាកណ្ដាលនេះ ។ សិល្បៈស្ថាបត្យកម្មទាំងឡាយដែលបញ្ជាក់នូវលក្ខណៈខ្មែរសំខាន់ៗ មានដូចតទៅនេះ ។

<u>នៅ កាម៉ៅ ចម្ងាយពីប្រាំទៅប្រាំមួយគីឡូម៉ែត្រពីព្រៃនគរ</u> ៖ ក្នុងតំបន់នេះ យើងប្រទះឃើញកំពែងចាស់ៗ ដែលបាក់បែកទៅហើយ គំនរឥដ្ឋហើយនិងទេវរូបនានា ផ្នែកព្រហ្មណនិយមជិះដំរី (សូមអានសៀវភៅរបស់លោក អៃម៉ូនីយេ (Aymonier) ទំព័រ១៣៦ ភាគទី១ និងសៀវភៅរបស់លោកបារូ ទំព័រ១៨) ។

<u>នៅបៀងហ្វា</u> ៖ ក្នុងតំបន់នេះ វត្ថុសិល្បៈបញ្ជាក់អំពីវប្បធម៌ខ្មែរសំខាន់ជាងគេ គឺទេវរូបមួយព្រះអង្គ មានក្បាលដំរី ហើយមានអក្សរចារឹកជាភាសាខ្មែរជាប់ពីលើនោះផង ។

<u>នៅសាដែក</u> ៖ បើគេចូលទៅក្នុងតំបន់សាដែក គេនឹងបានឃើញព្រះវិហារដ៏ល្អមួយ មានទ្រង់ទ្រាយបីដូចជាថែវ ដ៏ប្រកបទៅដោយបន្ទប់ប្រាំ ។

<u>ចន្លោះ ត្រាងបាង និង តាយនិញ</u> ៖ នៅចន្លោះតំបន់ត្រាងបាងនិងតាយនិញ

ដែលជាខេត្តមួយជាប់នឹងខេត្តស្វាយរៀងបច្ចុប្បន្ន យើងឃើញប្ញូរីរបស់ខ្មែរដ៏ធំមួ-យ ដែលសល់មកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ។

នៅ ចិនត្រេ និង ម៉ូកាយ ៖ នៅក្នុងតំបន់ទាំងពីរនេះ គេឃើញមានសំណល់ល្អាងចាស់ៗ ពំនូកដីខ្ពស់ៗ មានទ្រង់ទ្រាយទៅតាមប្លង់នៃស្ថាបត្យកម្មបូរាណ ដែ-លជាកត្តាមួយអាចឲ្យសន្និដ្ឋានបានថាជាគ្រឹះប្រាសាទ ឬព្រះវិហារផ្សេងៗ ។

នៅ ត្រាវិញ ៖ តំបន់ត្រាវិញ មានវត្តជាទីសក្ការៈមួយវិសេសជាងគេ ហៅថាព្រះត្រពាំង ដែលជាទីសក្ការៈនិងជិតទៅដោយរឿងព្រេងអស្ចារ្យដូចជា បារាយណ៍ទឹកថ្លា នៅអង្គរវត្តដែរ ។ តាមន័យ ព្រះត្រពាំងគឺត្រពាំងស័ក្តិសិទ្ធិជាទីគោរពរបស់អ្នកស្រុកនៅទីនោះ ដូចដែលអ្នកស្រុកសៀមរាបគោរពស្រះស្រង់ ឬបារាយណ៍ទឹកថ្លាដូច្នោះដែរ ។

នៅក្នុងខេត្ត សុកត្រាំង និង ត្រាវិញ ៖ ខេត្តទាំងពីរនេះសំបូរវត្តសិល្បៈរបស់ខ្មែរ និងព្រះពុទ្ធរូបច្រើនណាស់ ។ នៅក្នុងអារាមទាំងនោះ គេឃើញមានរឿងនិទានរឿងល្បើកផ្សេងៗ ឆ្លាក់នៅតាមជញ្ជាំងនិងថែវ និយាយរៀបរាប់អំពីប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ ។

នៅ រ៉ាច់យ៉ា ៖ នៅក្នុងខេត្តនេះ កន្លែងបូជនីយេសដ៏សំខាន់ជាងគេ គឺវត្តរបស់ខ្មែរមួយ ដែលមានលំអលើសវត្តនានា ។ វត្តនៅខេត្តរ៉ាច់យ៉ា តាំងនៅចម្ងាយពីទីក្រុងខាងលើនេះតែមួយគីឡូម៉ែត្រប៉ុណ្ណោះ តាមផ្លូវចេញពីរ៉ាច់យ៉ាទៅហាទៀង ។

នៅក្នុងខេត្ត ចូដុក ៖ នៅក្នុងខេត្តនេះ យើងឃើញមានវត្តរបស់ខ្មែរជាង៥០ ស្ថិតនៅពាសពេញតែខេត្តក្នុងតំបន់នានាដែលខ្មែររស់នៅ ។

សេចក្តីសន្និដ្ឋាន ៖ ក្រោយពីបានពិនិត្យគ្រប់ទិដ្ឋភាព ទាំងផ្នែកជាតិពន្ធ សង្គមកិច្ច អារ្យធម៌ សិល្បៈ សាសនា ។ល។ លោកបារូបានធ្វើសេចក្តីសន្និដ្ឋានថា កូសាំងស៊ីនពិតជាដីរបស់ខ្មែរមែន ។ លោកបានបញ្ជាក់ជាពិសេសថា ដីនេះនៅជាដីរបស់ខ្មែររហូតមកដល់សម័យមួយជិតៗនេះឯង ។

សេចក្តីបញ្ជាក់របស់លោកបារូ ដែលថាកូសាំងស៊ីនជាដីរបស់ខ្មែររហូតមកដ-ល់សម័យជិតៗនេះ គឺជាការល្អត្រឹមត្រូវណាស់ ពីព្រោះអាណានិគមនិយមបារាំងដែលជាអាណាព្យាបាលរបស់ខ្មែរ ក្នុងសម័យបារាំងត្រួតឥណ្ឌូចិន ទើបនឹងបានផ្ទេរដែនដីទៅឲ្យយួនខាងត្បូង នៅឆ្នាំ១៩៤៩មុននេះសោះ ដោយបារាំងបានធ្វើរំលោភច្បាប់អន្តរជាតិ និងច្បាប់អាណាព្យាបាល ។

គួរកត់សំគាល់ថា គណប្រតិភូខ្មែរក្នុងសន្និសិទហ្សឺណែវឆ្នាំ១៩៥៤ ស្តីពីឥណ្ឌូចិន បានតវ៉ាឲ្យសន្និសិទអន្តរជាតិនេះ ផ្តល់ឲ្យខ្មែរនូវសិទ្ធិទាំងឡាយនៅលើកម្ពុជាក្រោម(ដែលបារាំងហៅថាកូសាំងស៊ីន) ដូចជាអធិបតេយ្យភាពនៅលើដីនេះជាដើម

ព្រមទាំងរក្សាសិទ្ធិតវ៉ាយកដីនេះទៀតផង ។ គួរកត់សំគាល់ដូចគ្នានេះដែរថា យួនខាងត្បូងក៏បានទទួលស្គាល់ការពិតទាំងនេះដែរ ។

❑

៣
ប្រាសាទនាំទឡ្បាយរបស់ខ្មែរនៅកូសាំងស៊ីន (កម្ពុជាក្រោម)

<u>កំណត់សំគាល់</u> ៖ ក្នុងរឿងទាក់ទងពីកិច្ចពិពណ៌នាអំពីប្រាសាទរបស់ខ្មែរនៅកម្ពុជាក្រោម សូមអ្នកនាងនិងអស់លោកអ្នកអានអញ្ជើញអានសៀវភៅរបស់លោក អឺ.លុយណោត៍ដឺបាហ្សុងគៀរ ភាគទី៣ ទំព័រ៨៨១ (E. Lunet de Bajonquière) ។

កម្ពុជាក្រោម ឬកូសាំងស៊ីន ដោយហេតុថាជាដីរបស់ខ្មែរ ក៏សំបូរដោយប្រាសាទនិងសិល្ប: ដែលមានទេពកោសល្យខ្ពង់ខ្ពស់ ស្រដៀងគ្នានឹងសិល្ប:នៃប្រាសាទទាំងឡាយនៅកម្ពុជាកណ្តាលនេះដែរ ។ ប្រាសាទសំខាន់ៗនៅកម្ពុជាក្រោម ឬកូសាំងស៊ីន ពិតមែនតែពុំអាចប្រៀបផ្ទឹមទៅនឹងសិល្ប:អង្គរបានក្តី ក៏គង់មានលក្ខណ:រួមគ្នាដែរ ។ ប្រាសាទនានាទាំងនោះ មាននៅរាយប៉ាយស្ទើរតែពេញដែនដីកូសាំងស៊ីន ប្រាសាទទាំងនោះគឺ ៖

<u>ប៉មចុត-មាត់ ឬបាបូ (Tour de Chot Mat ou Ba Bo)</u> ៖ ប្រាសាទនេះ សង់អំពីឥដ្ឋសម័យដើម មានពីរជាន់ រាងដូចជាប៉ម ឬសើន ។ ក្បាច់រចនាពុំសូវសំបូរទេ គឺគ្រាន់តែជាប៉មមួយដែលមានសណ្ឋានដូចប្រាសាទតូចៗខ្លះនៅក្នុងនគរធំ ។

<u>ភ្នំតាយនិញ</u> ៖ នៅក្នុងខេត្តតាយនិញ មានភ្នំមួយហៅថាភ្នំជើងបាដែង ដែលយួនប្រែក្លាយឈ្មោះហៅថា នួយបាដែង ។ នៅលើភ្នំនេះ មានវត្តអារាមជាទីសក្ការ:បូជាមួយផ្នែកខាងព្រះពុទ្ធសាសនារបស់ខ្មែរ ។ ភ្នំជើងបាដាំងនេះ ជាភ្នំមួយកើតមានតាំងពីច្រើនពាន់ឆ្នាំណាស់មកហើយ គឺតាំងពីសម័យដែលមហាអំណាចខម បានត្រួតត្រាដែនដីសុវណ្ណភូមិម្លេះ ។ តាមសួរស័ព្ទរបស់ភាសាខម បាដែងមានន័យថា ស្នាមព្រះបាទ គឺថាភ្នំជើងបាដែង ជាភ្នំដែលមានស្នាមព្រះបាទព្រះពុទ្ធជាន់នៅពីលើនោះ ។ គួរកត់សំគាល់ថា ក្នុងសាសនាខម គេពុំមានគោរពព្រះអាទិទេពជាក់លាក់ទេ ក៏ប៉ុន្តែក្នុងអតីតកាលបានដំណាលថា ព្រះពុទ្ធបានទ្រង់និមន្តមកកាន់ដែនដីសុវណ្ណភូមិនេះ ។ ដើម្បីជាកិច្ចគោរពចំពោះព្រះពុទ្ធ ជនជាតិខមជាម្ចាស់នគរបានថែរក្សា ហើយគោរពកន្លែងដែលមានស្នាមព្រះបាទនោះ ជាទីសក្ការ:បូជាតែម្តងទៅ ។

សព្វថ្ងៃនេះ ពួកយួនបានប្រើប្រាស់ភ្នំនេះជាកិច្ចបោកប្រាស់ទាំងផ្នែកសាសនាក៏ដូចជាផ្នែកនយោបាយ ចំពោះអ្នកដែលមានជំនឿផ្សេងៗ ។ ពួកយួនបានរំលោភចូលទៅកាន់កាប់ព្រះវិហារភ្នំជើងបាដែង ហើយដាក់សាសនាកៅដាយនៅទីនោះ ។ សង្ក្រាជកៅដាយបានបោកប្រាស់សាវ័ករបស់ខ្លួនថា ខ្លួនជាតំណាងព្រះម្ចាស់សួគ៌ ដើម្បីមកប្រមែប្រមូល និងរៀបចំមនុស្សឲ្យរស់រួមគ្នាក្នុងសង្គមតែមួយ តាមទ្រឹស្តីយេស៊ូគ្រីស្តដែលចែងថា មនុស្សជាបងប្អូនបង្កើតនឹងគ្នា (គឺថាចេញមកពីអាដាំនិងនាងអែវ ជាឪពុកម្តាយតែមួយដូចគ្នា) ។

ពួកកៅដាយ មិនត្រឹមតែធ្វើអាជីវកម្មខាងជំនឿលើខ្មែរនៅតាយនិញ (រោងដំរី) នៃកូសាំងស៊ីនប៉ុណ្ណោះទេ ពួកវាថែមទាំងបានដឹកនាំសាសនាកៅដាយ ក្លែងបន្លំទៅមកដល់កម្ពុជាកណ្តាលឯនេះផង ។ សព្វថ្ងៃមានខ្មែរច្រើនណាស់ ដែលបានបំរើមូ-លហេតុយួនដោយមិនដឹងខ្លួន ព្រោះតែជឿទៅលើសាសនាកៅដាយនេះ ។ បច្ចុប្បន្ននេះ ប្រទេសកម្ពុជាមានវិហារកៅដាយចំនួន៣៥ស្រេចទៅហើយ វិហារធំជាងគេគឺវិហារស្ថិតនៅក្នុងក្រុងភ្នំពេញនេះតែម្តង មួយនៅចំការមន មួយទៀតនៅស្ទឹងមានជ័យ ក្បែរបន្ទាយជូនក្បួនដឹកនាំនិងអភិបាល ។

<u>ព្រៃប្រាសាទ ឬ បាសាទ</u> ៖ ប្រាសាទនោះមានទ្រង់ទ្រាយជាវិហារតូចមួយសង់អំពីឥដ្ឋ ។ ក្នុងប្រាសាទនោះមានទេវរូប ព្រះវិស្ណុមួយព្រះអង្គ ដែលបាក់បែកខ្លះទៅហើយ ។

<u>តាយនិញ</u> ៖ នៅក្នុងខេត្តតាយនិញឬខេត្តរោងដំរី ក្រៅអំពីវត្តភ្នំជើងបាដែងដែលជាវត្តខាងព្រះពុទ្ធសាសនា ហើយត្រូវយួនរឹបអូសយកទៅធ្វើជាកន្លែងតាំងសា-សនាផ្សេងៗដូចជាសាសនាគ្រីស្ត ឬប្រូតេស្តង់...ចេញ គេប្រទះឃើញលឹង្គព្រះឥសូរធ្វើអំពីថ្មសំលៀងមួយយ៉ាងធំ មុខលឹង្គមួយកំណាត់ បដិមាករទេពធីតាមួយព្រះអង្គដើមដៃទេវរូបមួយកំណាត់ បដិមាករប្រាសាទអាសាករាជមួយ បដិមាករព្រះសិវមួ-យព្រះអង្គ ដែលមានបល្ល័ង្កទ្រផង រូបមនុស្សប្រុសមួយ បដិមាករព្រះវិស្ណុតូចមួយព្រះអង្គ រូបមនុស្សមួយក្រុមមានគ្នាបីនាក់ ហើយនិងប្រដាប់ប្រដាចង្ក្រានជើងឆ្នាំងនិងប្រដាប់ប្រដាផ្សេងដទៃទៀត ។

<u>ចម្លាក់នៅ ត្រាន់ឌៀន (Tranh Dien)</u> ៖ នៅតំបន់ត្រាន់ឌៀន មានវត្តមួយកសាងឡើងលើកន្លែងប្រាសាទចាស់មួយ ។ ដទៃពីនេះ គេឃើញមានបដិមាករបាក់បែកខ្លះ ដែលសព្វថ្ងៃនេះអ្នកស្រុកនៅទីនោះបានជួសជុលប៉ះប៉ុនខ្លះៗ ។

<u>ប៊ុងប៊ីន (Bung Binh)</u> ៖ នៅលើច្រាំងម្ខាងនៃព្រែកព្រៃនគរ យើងឃើញមានសំណល់ព្រះវិហារ <ប្រាសាទ?> មួយដែលទើបនឹងបាក់វែក ។

<u>ទៀងថាន់ ប៉ែកខាងកើត (Tien Thanh-Est)</u> ៖ នៅក្នុងកន្លែងនេះ យើងឃើញ

ស្ពានព្រះបាទតូចមួយ ធ្វើអំពីឥដ្ឋដែលទើបនឹងត្រូវគេវាយរំលំហើយគាស់ចោល ។ នៅកន្លែងដដែលនោះ គឺមានតួប្រាសាទតែម្តង មានព្រះបដិមាករ ព្រះសិរ:មួយព្រះអង្គសល់នៅឡើយ ។

ទៀងថាន់ ប៉ែកខាងលិខ (Tien Thanh Ouest) ៖ នៅកន្លែងនេះគេឃើញកូនភ្នំមួយ ដែលមានសុទ្ធតែបំណែកកំទេចកំទីថ្ម ឥដ្ឋយ៉ាងច្រើន ដែលមានហេតុមួយបញ្ជាក់ឲ្យដឹងថា កន្លែងនោះជាកន្លែងមួយ ដែលគេបានកសាងប្រាសាទធ្វើអំពីឥដ្ឋ។

ភឿកថាន់ (Phuoc-Thanh) ៖ កន្លែងនេះដូចជានៅទៀងថាន់ប៉ែកខាងលិចដែរ មានភ្នំតូចមួយ បញ្ជាក់ឲ្យដឹងថាជាកន្លែងប្រាសាទ ។

ឡុកហ៊ុង ប៉ែកខាងត្បូង (Loc Hung Sud) ៖ នៅកន្លែងនេះ យើងឃើញមានដីទួលដ៏សាមញ្ញមួយតែប៉ុណ្ណោះ ។

ឡុកហ៊ុង ប៉ែកខាងជើង (Loc Hung Nord) ៖ កន្លែងនេះយើងសង្កេតឃើញមានឥដ្ឋធំៗដែលមានស្លេរំជិត មានសភាពដូចជាថ្មរលីង ហើយយ៉ាងច្រើន ដែលជាហេតុមួយអាចឲ្យយើងសន្និដ្ឋានថា កន្លែងនេះពិតជាទីតាំងរបស់ប្រាសាទ ។

អានវ៉ា (An Hoa) ៖ នៅតំបន់អានវ៉ា សំណល់ដែលអាចបញ្ជាក់អំពីសិល្ប:របស់ខ្មែរបាន គឺមានដំបូកដីខ្ពស់មួយ ស្រះមួយ និងផ្ទាំងថ្មបាយក្រៀមផ្សេងៗទៀត ។

ភឿកហ៊ុង (Phuoc Hung) ៖ នៅកន្លែងនេះ សក្ខីកម្មបញ្ជាក់អំពីស្ថាបត្យកម្មនិងសិល្ប:របស់ខ្មែរមានដូចតទៅ ៖ ល្អាងយ៉ាងធំមួយ រូបរាងប្រាសាទមួយកសាងក្នុងដី មេទ្វារប្រាសាទយ៉ាងធំមួយ បដិមាករវិស្ណុតូចមួយព្រះអង្គ លិង្គព្រះឥសូរមួយ

រុងដូ ប៉ែកខាងត្បូង (Runh Dau Sud) ៖ កន្លែងនេះមានស្នាមប្រាសាទច្បាស់ជាងគេ ដោយហេតុថាយើងសង្កេតឃើញសំណល់ប្រាសាទតូចមួយ ហើយនិងបដិមាករបាក់បែកពីរបីព្រះអង្គ ។

រុងដូ ប៉ែកខាងជើង (Runh Do Nord) ៖ ដូចរុងដូប៉ែកខាងត្បូងដែរ រុងដូប៉ែកខាងជើងក៏ជាទីតាំងចាស់នៃប្រាសាទមួយដែលទើបនឹងបែកបាក់ ។ ហេតុបានជាហ៊ាននិយាយដូច្នេះ ពីព្រោះឃើញមានគ្រឹះប្រាសាទមួយសល់នៅទីនោះនៅឡើយ ព្រមទាំងមានបដិមាករបាក់បែកខ្លះៗថែមទៀតផង ។

ភឿកមី (Phuoc Mi) ៖ តំបន់នេះមានប្រាសាទមួយដែលទំនៀមទំលាប់បានអះអាងបញ្ជាក់អត្ថិភាពរបស់វា ។

សិលាចារឹកនៅព្រៃនគរ ៖ នៅកណ្តាលក្រុងព្រៃនគរ ដែលជាទីក្រុងធំមួយរបស់កម្ពុជាដែនសមុទ្រ (ទីក្រុងយួនខាងត្បូងសព្វថ្ងៃ) គេឃើញមានសសរស្តម្ភពីរដែលមានសុទ្ធតែចារឹកជាភាសាខ្មែរ និងសំណល់សិល្ប:នានាទៀតរបស់ខ្មែរ ។ សីលាចារឹកទាំងពីរនោះតាំងនៅក្រុងច្រើឡឹង ដែលជាសង្កាត់មួយនៃព្រៃនគរ ។

ថាប់មុ៉ីយប្រាំល្វែង (Thap Muoi Pram Loveng) ៖ នៅតំបន់នេះ ស្លាបត្យកម្មខ្មែរមានពិតប្រាកដឥតប្រកែកបានឡើយ ដោយសារមានតួប្រាសាទមួយនៅសល់នៅឡើយ រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ ។ អ្នកស្រុកនៅទីនោះ ហៅប្រាសាទនេះថា «ប្រាសាទប្រាំល្វែង» ។

សិលាចារឹកថាប់មុ៉ីយ ៖ នៅថាប់មុ៉ីយ គេបានប្រទះសសរស្តម្ភ៥ ដែលសុទ្ធតែមានចារឹកអក្សរខ្មែរនៅលើសសរទាំងនោះរៀងៗខ្លួន ។ ក្នុងសសរស្តម្ភនីមួយៗ គេឃើញមានអក្សរចារឹកប្រហែល២០បន្ទាត់ ។

សិលាចារឹកនៅភូហ៊ុយ (Inscription de Phu Huu) ៖ នៅភូហ៊ុយ វត្ថុដ៏សំខាន់បំផុត បញ្ជាក់អត្ថិភាពសិល្បៈនិងវប្បធម៌ខ្មែរនៅទីនោះ គឺចារឹកថ្មមួយដែលសរសេរដោយភាសាសំស្ក្រឹតពីរបន្ទាត់ និងភាសាខ្មែរដប់បន្ទាត់ ។

ភ្នំបាថេ (Phnom Ba Thé) ៖ នៅភ្នំបាថេ វត្ថុដែលជាសក្ខីកម្មសិល្បៈរបស់ខ្មែរឥតប្រកែកបាន គឺការដែលឃើញមានសំណល់ប្រាសាទមួយនិងចារឹកថ្មពីររួមផង។

វិញតេ (Vinh Thé) ៖ នៅវិញតេ យើងឃើញមានសំណល់អារ្យធម៌ខ្មែរច្រើនបង្គួរណាស់ គឺមានសំណល់នៃព្រះវិហារបាក់បែកយ៉ាងច្រើនកន្លែង លឹង្គព្រះឥសូរមួយថ្មសំលៀងផ្សេងៗ ដែលមានអាយុតាំងពីយុគថ្មសំលៀង ហើយនិងសសរស្តម្ភបីទៀត ដែលខ្លះបានបាក់បែកខ្លះទៅហើយ និងខ្លះទៀតរលប់ដោយមានទាំងអក្សរចារឹកនៅនួយសំ ចម្ងាយ៧គីឡូម៉ែត្រ ពីចូដុកថែមទៀតផង ។

សិលាចារឹកវត្តថ្លែង Inscription de Vat Thleng) ៖ នៅវត្តថ្លែង គេប្រទះឃើញចារឹកមួយនៅថ្មីទែង ឥតទាន់មានរលុបអ្វីបន្តិចឡើយ ហើយដែលមានចារឹកអក្សរដល់ទៅ២៧បន្ទាត់ឯណោះ ។

ថាប់ប្រឡង (Thap Pra Long) ៖ នៅខេត្តសុកត្រាំង មានប្រាសាទធ្វើអំពីឥដ្ឋមួយ ដែលបាក់បែកអស់ទៅហើយ ហៅថាប្រាសាទថាប់ប្រឡង ។

ទាអ៊ីហូ (Tea I Ho) ៖ ក្នុងតំបន់នេះ យើងឃើញប្រាសាទមួយសល់នៅឡើយ ប្រាសាទនោះកសាងអំពីឥដ្ឋ ហើយមានទេវរូបព្រះវិស្ណុតាំងនៅក្នុងនោះមួយព្រះអង្គផង ។

❑ ❑

❑